ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Вітюк Валентини Володимирівни

з теми**: «Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямами наукових досліджень. Актуальність досліджуваної В.Вітюк проблеми обумовлена модернізацією змісту початкової освіти, її спрямованістю на формування мовної особистості. Безумовно, сучасний учитель Нової української школи (НУШ) має прагнути до мовного самовдосконалення, постійно стежити за змінами, що відбуваються в мовних нормах: орфоепічних, акцентуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних; дбати про культуру усного та писемного мовлення, правописну грамотність, стилістичну вправність; оволодівати ефективною комунікацією професійної спрямованості.

На наш погляд, успішно здійснивши узагальнення теоретичних напрацювань з психології, психолінгвістики, лінгвістики, педагогіки, лінгводидактики в контексті проблеми формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, дослідниця точно визначила низку суперечностей, що виникли між: запитом суспільства на вчителя, підготовленого до педагогічної діяльності в Новій українській школі, та недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; осмисленням сучасних тенденцій в мовній освіті, що передбачають реалізацію практико-орієнтованої лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, та потребою в оновленні методичного інструментарію для формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; уведенням у дію нової редакції «Українського правопису» та відсутністю навчально-методичного супроводу, в якому розроблено відповідні коментарі до змін у правописі, а також систему навчально-тренувальних вправ і завдань, спрямованих на формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Досліджувана В.Вітюк проблема є складником наукової теми кафедри теорії і методики початкової освіти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності в майбутніх учителів початкової школи у контексті інтеграції в європейський освітній простір» (державний

реєстраційний номер 0119U000671). З огляду на означене порушена тема дисертації видається актуальною, суспільно й науково значущою.

Структура роботи. Роботу логічно структуровано: п'ять розділів взаємопов'язані наскрізною проблемою та відзначаються послідовністю викладу матеріалу; висновки до розділів та загальні висновки демонструють проміжні й основні результати наукового пошуку дисертантки. Повний обсяг дисертації становить 595 сторінок (із них – 457 сторінок основного тексту). У роботі вміщено 29 таблиць, 35 рисунків). Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

У вступові повною мірою представлено науковий і творчий задум автора та етапи його реалізації. Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу філософських, психолого-педагогічних досліджень, які стали засадничими в питаннях визначення лінгводидактичного потенціалу та самобутніх ознак процесу формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах НУШ.

Ґрунтовності, чіткості й логічного увиразнення рецензованій праці додає по-справжньому науковий підхід авторки до формування поняттєвого апарату дослідження.

У першому розділі дисертації – **«Теоретичні основи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»** – Валентина Володимирівна уточнює, коригує або визначає сутність багатьох наукових термінів, уникає некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до змістових характеристик лінгвістичних термінів: «графіка», «каліграфія», «орфографія», «пунктуація»; уточннює зміст ключових понять дослідження: «правописна компетенція майбутніх учителів початкової школи», «правописна компетентність майбутніх учителів початкової школи», «графічна субкомпетентність», «орфографічна субкомпетентність» та «пунктуаційна субкомпетентність».

Імпонує наукове бачення дисертантки щодо структури правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. На цьому етапі роботи науковиня обґрунтовано виокремлює поняття «графічна субкомпетентність», «орфографічна субкомпетентність» та «пунктуаційна субкомпетентність» як структурні складники.

Представлене твердження – це аргумент на користь наукової новизни дисертаційного дослідження В.Вітюк.

Видається слушною думка дослідниці щодо реалізації принципів навчання та актуалізація в роботі ідеї вибору специфічних принципів навчання правопису. Науковий пошук дисертантки дозволив їй виокремити та обґрунтувати такі: вивчення правопису української мови як динамічної системи; засвоєння правописних норм на основі знання орфоепічних, фонетичних, лексичних, словотвірних, граматичних норм; взаємозалежність усного й писемного мовлення; системне засвоєння правописного матеріалу; автоматизм і свідомість у процесі вивчення орфографії та пунктуації української мови; відповідність українського правопису соціальним запитам; мотивація студентів до правописного самовдосконалення.

Критичне осмислення ідей В.Вітюк, викладених у першому розділі, дозволяє констатувати їх суголосність з потребами модернізації процесу формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Значний інтерес становить аналіз змісту проблеми, представленої у другому розділі дослідження - **«Лінгвістичні та психолого-педагогічні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»**.

Зрозуміло, що досліджуючи порушену проблему, авторка не могла обійти увагою традиційну наукову дискусію щодо визначення кількості принципів українського правопису. Валентина Володимирівна імплементувала авторитетні наукові твердження в контекст свого дослідження та означила, що українська графіка базується на фонематичному та складовому принципах, українська орфографія ґрунтується на фонетичному, морфологічному, історичному (традиційному), диференційованому (семантичному, смисловому, ідеографічному) принципах, в основу української пунктуації покладено структурний (синтаксичний), смисловий та інтонаційний принципи. Провідним із них в орфографії є фонетичний та морфологічний принципи, в пунктуації – структурний та смисловий.

Імпонує аналіз методів, здійснений авторкою, подані відомості про еволюцію кейс-методу, методу проєктів та інтелект-карт. Здобувачка наводить переконливі приклади практичного застосування означених методів у процес формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Погоджуємося з тим, що саме вони дають змогу активізувати освітній процес, сприяють глибокому засвоєнню інформаційного обсягу правописного матеріалу.

Окремої уваги заслуговує аналіз методичних прийомів, представлений у дослідженні. На жаль, негативною ознакою в суспільстві стає відсутність критичного мислення або її низький рівень. Саме тому, як позитив, слід відзначити

вибір дослідницею методичних прийомів, які не тільки сприяють формуванню правописної компетентності майбутніх педагогів, а й забезпечують пізнавальну активність і самостійність мислення, здатність критично оцінити інформацію. Сюди належать такі: «Бортовий журнал», «Кластер», «РАФТ», читання з маркуванням тексту «INSERT», «Навчаючи – вчуся», «Правильні та хибні висловлення» та ін.

Такий підхід авторки до вибору продуктивних методів і прийомів вважаємо ефективним та методично доцільним.

У третьому розділі дисертації – **«Організація освітнього процесу майбутніх учителів початкової школи»** авторкою репрезентовано форми організації освітнього процесу. Валентина Володимирівна акцентувала увагу на аудиторних заняттях (лекція, семінар, практичне заняття та інші форми організації навчання) та самостійній роботі студентів (аудиторна, позааудиторна, індивідуальна науково-дослідницька робота студентів і дистанційне навчання). Ретельний аналіз форм освітнього процесу , здійснений дисертанткою уможливив подальшу стратегію їх вдосконалення в контексті формування правописної компетентності здобувачів освіти.

Практично значущою вважаємо апробацію дослідницею системи вправ і завдань. У роботі репрезентовано такі: дослідницько-мотиваційні, дослідницько-діяльнісні, дослідницько-трансформаційні, дослідницько-креативні, навчально-комунікативні, науково-комунікативні, професійно-комунікативні, що формують графічну, орфографічну та пунктуаційну субкомпетентності.

Погоджуємося з потребою виокремлення в дисертації науково-дослідницької роботи студентів, що охоплює навчально-дослідницьку роботу та власне науково-дослідницьку. Актуалізація її в дослідженні підтверджує розуміння авторкою особливої ролі такого виду освітньої діяльності в процесі формування правописної компетентності.

Прикметно, що репрезентована авторкою система вправ і завдань вирізняється практико-орієнтованою стратегією та має науково-навчальний потенціал.

У четвертому розділі дисертації – **«Технологія формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»** дослідниця приділила значну увагу впровадженню технології портфоліо, спрямованої на формування психологічної, педагогічної та методичної готовності здобувачів вищої освіти до вдосконалення правописної компетентності в контексті вимог НУШ.

Відзначимо, що тактика застосування правописного портфоліо задля формування правописної компетентності майбутніх учителів є суголосною з

ідеями про підвищення внутрішньої мотивації до вивчення правописної системи української мови. Вона заслуговує схвалення і в якості дієвого інструменту професійного вдосконалення рівня правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Аргументацією на користь представленого авторкою досвіду вважаємо можливість проєктування індивідуальної освітньої траєкторії та унаочнення змін у динаміці навчальних досягнень майбутніх учителів початкової школи.

Імпонує переконливість дисертантки на етапі обґрунтування модульної технології формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, адже вона зорієнтована на активне залучення здобувачів вищої освіти до різних форм аудиторної та самостійної, зокрема, науково-дослідницької роботи. Особливої уваги заслуговують ситуації, що роблять роль викладача опосередкованою, адже представлена технологія сконцентрована на студентах, а викладач створює умови для якісного формування правописної компетентності майбутніх учителів НУШ.

З огляду на означене видається науково вагомим трактування у дослідженні модульної технології як «форми відносин між викладачем і студентами, за якої всі суб'єкти навчання займають активну позицію в освітньому процесі».

Практичним здобутком В.Вітюк уважаємо визначення критеріїв сформованості правописної компетентності в майбутніх учителів початкової школи. Авторка обґрунтовано визначила такі: мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, діяльнісно-інтегрований, контрольно-рефлексійний, корекційно-коригувальний, що є об'єктивною і структурованою характеристикою описаної компетентності. Виокремленню означених критеріїв передувало з'ясування рівнів сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи на основі аналізу спеціальних джерел, перевірка та аналіз результатів зрізових робіт .

У п'ятому розділі дослідження – **«Експериментально-дослідна робота з формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»** - здобувачкою представлено експериментально-дослідне впровадження авторської методики формування правописної компетентності майбутніх учителів. Вагомими є його результати, що засвідчили ймовірність висунутої гіпотези й означених у дослідженні умов її перевірки.

Уважаємо, що для сучасного етапу модернізованої фахової підготовки майбутніх учителів НУШ практично значущою є розроблена та науково обґрунтована модель формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Важливим узагальненням, що відповідає потребам оновлення підходів до навчання майбутніх учителів НУШ, вважаємо, репрезентовані В.Вітюк структуранти процесу проєктування

навчання: соціальне замовлення та професійно-фахову потребу, дидактичну мету, що полягала у формуванні правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; змістові структуранти (графічна, орфографічна, пунктуаційна субкомпетентності); теоретико-описові структуранти: педагогічні підходи, принципи (загальнодидактичні та лінгводидактичні: загальнометодичні, специфічні); процесуальні структуранти (педагогічні умови, етапи навчання); функційно-діяльнісні структуранти (навчально-методичне забезпечення, технологічне забезпечення: форми, методи, прийоми, засоби); діагностувально-оцінювальні структуранти (критерії, рівні, показники рівнів).

Схвалення заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального експерименту, а саме: опис організації всіх етапів педагогічного експерименту, їхній перебіг, експертний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Отримані в результаті експериментального дослідження дані продемонстрували якісну динаміку сформованості правописної компетентності здобувачів освіти-учасників експерименту. Прикметно, що перевірку статистичної значущості розробленої методики дослідниця здійснила за допомогою критерію Стьюдента (t-критерій). Означений критерій не тільки дозволяє перевірити статистичну гіпотезу про розбіжність середніх вибіркових значень, які одержано в експериментальних та контрольних групах. Він також підтверджує прозорість математичних розрахунків та визначення можливої похибки.

На всіх етапах дослідження, описаних у п’яти розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, аби загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у п’ятому розділі.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступові завданнях і матеріалами кожного з розділів. Їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, такими, що забезпечується вмілим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації, яку дисертантка візуалізувала у вигляді таблиць.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані В.Вітюк і характеризують новизну її дисертації, вважаємо такі: *вперше* в українській лінгводидактиці *обґрунтовано* теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *досліджено* стан розробленості методики навчання правопису української мови в закладах

освіти; *розкрито* змістові характеристики лінгвістичних термінів «графіка», «каліграфія», «орфографія», «пунктуація»; *уточнено* зміст ключових понять дослідження: «правописна компетенція», «правописна компетентність майбутніх учителів початкової школи», «графічна субкомпетентність», «орфографічна субкомпетентність», «пунктуаційна субкомпетентність»; схарактеризовано сучасні підходи до навчання (компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, синергетичний, словоцентричний, текстоцентричний, аксіологічний, соціокультурний) з домінуванням компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, словоцентричного, текстоцентричного; *описано* специфічні й лінгводидактичні принципи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *проаналізовано* зміст навчально-методичного забезпечення з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін для майбутніх учителів початкової школи; *удосконалено* форми, методи, прийоми та засоби формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *створено* науково обґрунтовану систему завдань і вправ для формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *визначено* критерії, показники та рівні сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *розроблено* методику формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; *подальшого розвитку* набули методичні аспекти організації та змісту дослідницько-пошукової діяльності студентів; розроблення та впровадження професійно орієнтованих електронних підручників, мультимедійних комплексів в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Основні положення дисертації апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. За результатами дослідження опубліковано 62 наукові праці, що є підставою констатувати достатню висвітленість дисертаційних положень у наукових публікаціях автора.

Автореферат відповідає змістові дисертаційної роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів.

Практичну вагомість та перспективу професійного запиту на результати дослідження В.Вітюк вбачаємо в тому, що основні положення, розроблену методику, електронні програмні засоби, систему вправ і завдань можна використовувати на заняттях з методики навчання української мови в початковій школі в ЗВО. Вони стануть корисними для розроблення підручників і навчально-методичних посібників; в організації науково-дослідницької роботи студентів; під час проведення педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи.

5. Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, вважаємо за доцільне привернути увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. Обґрунтування дисертанткою диференціації правописних вправ і завдань (п.п. 3.3) потребує, на нашу думку, більш переконливих критеріїв, що аргументують таке розмежування.
2. Погоджуємося з позицією дослідниці щодо доцільності застосування освітньої платформи LMS MOODLE під час дистанційного навчання, проте вважаємо, що навчальний потенціал означеного сервісу не представлено повною мірою в межах аналізу форм освітньої діяльності. Так, логічною видається репрезентація застосування низки цифрових інструментів як для самостійної роботи здобувачів освіти над правописними вправами і завданнями, так і для освітньої діяльності майбутніх учителів в електронному кабінеті платформи LMS MOODLE у форматі дистанційного навчання.
3. Формування правописних умінь і навичок слушно розглядається дисертанткою як психічний процес (Розділ 1). З огляду на означене логічною видається актуалізація в дослідженні ролі кінестетично-рухових або артикуляційних відчуттів і уявлень як передумови формування правописних навичок.
4. У структурі правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи (с.86) В. Вітюк виокремлює орфографічну та пунктуаційну субкомпетентність. Видається, що їх репрезентація була б логічною та вичерпною за умови включення орфографічного та пунктуаційного самоконтролю до складу означених субкомпетентностей.
5. Ураховуючи практичну значущість проведеного дослідження, вважаємо доцільним репрезентувати в додатках фрагменти практичних занять для ілюстрування ефективності запроваджених здобувачкою методів, прийомів та засобів навчання української мови.

6. У роботі наявні технічні недоліки в оформленні рисунків і таблиць (с.40, с.86, с.89, с.101, с.102, с. 301, с.486 та ін.).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру. Вони не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом наукової перспективи авторки.

Загальний висновок:

Дисертація Вітюк Валентини Володимирівни «Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи» є самостійно виконаним, цілісним та науково значущім дослідженням, яке відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, зі змінами та доповненнями згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015р., є підставою для присудження Вітюк Валентині Володимирівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент: Інна НАГРИБЕЛЬНА
докторка педагогічних наук,
доцентка, професорка кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
та інноваційної педагогіки ХДМА

Підпис
засвідчую
начальник відділу кадрів ХДМА

ВІДДІЛ КАДРІВ